

ქართული ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები პეტერბურგიდან¹

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის განყოფილების არქივს წელს მნიშვნელოვანი შენახვანი აქვს: რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის რუსული ლიტერატურის ინსტიტუტის (პუშკინის სახლის) ხელნაწერთა განყოფილების არქივიდან მივიღეთ ქართული ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების – ქართული ხალხური სიმღერების ტექსტების ფოტოასლები, რომლებიც მე-20 საუკუნის 30-იან წლებშია ჩანერილი პროფესორების იოსებ მეგრელიძისა და გრიგოლ ჩხიკვაძის მიერ. ეს არქივი დაარსებული გახლავთ 1931 წ. და მისი შექმნა-შევესების საქმეში დიდი წვლილი მოუძღვით მ. კ. აზადოვსკის, ა. მ. ასტახოვს, ვ.მ.ჟირმუნსკის.

ამ ფოლკლორული მასალის გასაცნობად და საჭიროების შემთხვევაში მოსაპოვებლად ზრუნვა მას შემდეგ დაიგეგმა, რაც ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორმა, პროფესორმა ირმა რატიანმა პირადი კონტაქტების გამოყენებით რუსული ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორის, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ნევრ-კორესპონდენტის ვსევოლოდ ევგენის ძე ბაგნოსაგან მიიღო გარანტია, რომ ჩვენი დაინტერესების შემთხვევაში პუშკინის სახლის ადმინისტრაცია ყოველმხრივ შეგვიწყობდა ხელს დასახული მიზნების განხორციელებაში.

რასაკვირველია, ქართველი ფოლკლორისტების მხრიდან გამოითქვა დიდი სურვილი და მზადყოფნა ადგილზე გავცნობოდით ამ მასალებს და საჭიროების შემთხვევაში შეგვეძინა ისინი. ამ ამოცანის განსახორციელებლად და საჭირო თანხების მოსაზიდად შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის განყოფილებაში უკვე დაგეგმილ პროექტს – „1835-1927 წწ. რუსულ პრესაში გამოქვეყნებული ქართული ფოლკლორული მასალის შესწავლა“ დავეუმატეთ პუშკინის სახლში ჩასატარებელი სამუშაოებიც. ამ გაერთიანებული პროექტით მონაწილეობა მივიღეთ შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ გამოცხადებულ კონკურსში. აქ მოპოვებული გამარჯვების შემდეგ 2018 წ. ივნისში აღნიშნული მისიით პეტერბურგში გავეზავრენ პროფ. თემურ ჯაგოდნიშვილი და შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის მაგისტრი ქრისტინე ცირეკიძე. მათ მიერ მოკლე პერიოდში განეული შრომატევადი საქმიანობა წარმატებით დაგვირგვინდა და ქვემოთ ჩამოთვლილი მნიშვნელოვანი მასალებით შეივსო ფოლკლორის განყოფილების არქივი.

1927-1928 წწ. ლენინგრადის სახელმწიფო კონსერვატორიის თაოსნობით მუსიკალური ფოლკლორის ჩანერის მიზნით მოენყო ექსპედიციები ამიერკავკასიაში. ამ ექსპედიციის მასალები დაცული იყო სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ანთრო-

¹ აღნიშნული პროექტი (FR17-160) განხორციელდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით. წინამდებარე პუბლიკაციაში გამოთქმული მოსაზრება ეკუთვნის ავტორებს და შესაძლოა, არ ასახავდეს ფონდის შეხედულებებს. პროექტის სამეცნიერო ხელმძღვანელი რ.ჩოლოყაშვილი.

პოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ფოლკლორის სექციაში, შემდეგ გადაეცა პუშკინის სახლს (იხ. საქმე Vკ. 9).

ამჟამად პუშკინის სახლის ფონოგრამების არქივში დაცულია:

1. შილინგერის მიერ აჭარაში 1927 წელს ჩანერილი 26 აჭარული, მოხევეური, ხევსურული სიმღერა (17; 892-909);

2. ე. ვ. გიპიუსის მიერ 1930 წელს გურიაში, სამეგრელოში, კახეთსა და იმერეთში ჩანერილი 77 ხალხური სიმღერა (18, № 910-918);

3. ე. ვ. გიპიუსის, ევალდის, კუმნარიოვის მიერ 1927 წელს სომხეთსა და საქართველოში (თბილისი) ჩანერილი 235 სიმღერა (36, № 1422-1511);

4. კუმნარიოვისა და ტერ-მარტიროსიანის მიერ 1928-1929 წლებში თბილისში ჩანერილი სიმღერები (37, №1512-1632);

5. შ. ასლანიშვილის მიერ 1928 წელს რაჭაში ჩანერილი 78 სიმღერა (39, №1697-1734);

6. ი. მეგრელიძის მიერ გურიაში (ჩოხატაური) 1928 წელს ჩანერილი 38 სიმღერა (76, N 3016-3028);

7. ნ. ს. დერჟავინის მიერ 1910 წელს მთიულეთში ჩანერილი 16 სიმღერა (100, №3335-3346);

8. გრ. ჩხიკვაძის მიერ 1934 წელს ფასანაურში ჩანერილი 45 სიმღერა (მამაკაცების ხმითნატირლები) (117, №3725-3747);

9. ი. მეგრელიძის და ს. მაგიდდის მიერ 1937 წელს მოსკოვში ჩანერილი 57 სიმღერა (134 S, №4178-4204);

10. ედუარდ ალექსეევის მიერ 1977-1989 წლებში სვანეთში ჩანერილი 513 სიმღერა (№3967-3976);

ამას გარდა, არქივში დაცულია უკვე გვიანდელ საბჭოთა პერიოდში ჩანერილი ხალხური სიმღერების ტექსტები.

პეტერბურგის ჰავის გავლენით ფონოგრაფის ცვილის დოღურები ამჟამად დაზიანებულია და ფრაზები თუ ცალკეული სიტყვები არ ისმინება, ისევე, როგორც მღერა (მელოდია). განსაკუთრებით დაზიანებულია, მაგალითად, შ. ასლანიშვილის მიერ რაჭაში ჩანერილი სიმღერების ტექსტები და მელოდიები. ხალხური სიმღერებისადმი დიდი ინტერესის გამოხატულებაა პუშკინის სახლში დაცული ი. მეგრელიძის მიერ 1936 წელს შედგენილი და 1937 წლისათვის გამოსაცემად მომზადებული ხელნაწერი კრებული „გურული სიმღერები“.

პუშკინის სახლში, აღნიშნულის გარდა, დაცულია სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ანთროპოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ფოლკლორული სექციის არქივის დიდი ნაწილი, რომელიც შეიცავს კავკასიის ხალხთა ფოლკლორულ და ეთნოგრაფიულ მასალებს; მათ შორის საქართველოში XX საუკუნის 20-30-იან წლებში ჩანერილ ხალხურ სიმღერებსა და ფოლკლორულ ტექსტებს.

1935 წლის ზაფხულში (ივლისი, აგვისტო) საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტრომ მოსკოვსა და ლენინგრადში მიავლინა ქართული სახელმწიფო ეთნოგრაფიული გუნდი, რომელიც საქ. სსრ მთავრობამ დააარსა 1930 წ. 1900-იან წლებიდან არსებული გუნდის საფუძველზე (ხელმძღვანელი იყო ჯერ სახალხო მომღერალი

ძუკუ ლოლუა, მისი სიკვდილის შემდეგ – კირილე ნესტორის ძე პაჭკორია). აღნიშნული გუნდი მაშინ ასრულებდა აღმოსავლურ, დასავლურ, მეგრულ, სვანურ, აფხაზურ სიმღერებს. მოგვიანებით ის გაიყო ორ ჯგუფად. პირველს ხელმძღვანელობდა კ. პაჭკორია (ამავდროულად, გაერთიანებული გუნდის ხელმძღვანელი), მეორეს (გურული სიმღერების შემსრულებელს) – ვლადიმერ ბერძენიშვილი (წყარო: “Известия ЦК СССР, 18/VII 1935 №167 (5720)”; “Ленинградская правда”, 27/VII, 1935).

1936 წ. აღმოსავლეთ საქართველოს ეთნოგრაფიულ გუნდს სათავეში ჩაუდგა სანდრო კავსაძე, დასავლეთისას – კ. პაჭკორია.

1930 წლიდან არსებობდა ქართული სახელმწიფო ეთნოგრაფიული გუნდი, რომელსაც შეუერთდა გურული გუნდი (ხელმძღვანელი: სამუელ ჩავლეიშვილი). ქართული სახელმწიფო ეთნოგრაფიული გუნდი ლენინგრადში ჩავიდა 1935 წლის 21 ივლისს. ი. ბ. მეგრელიძის წარდგინებით და სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ანთროპოლოგიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ფოლკორის სექციის ფონოგრაფ-არქივის გამგის, ევგენი ვლადიმერის ძე გიპიუსის მხარდაჭერით გურული ჯგუფი მიიწვიეს აკადემიაში და ორი დღის განმავლობაში (1935 წლის 29 და 31 ივლისი) ჩაწერეს 23 გურული სიმღერა.

რაც შეიძლება სრულყოფილი ჩანაწერების მისაღებად ე. ვ. გიპიუსი თითოეულ სიმღერას ერთდროულად სამ ფონოგრაფზე იწერდა – ყოველ ხმას ცალ-ცალკე დოლურაზე, შემდეგ მთელ სიმღერას (პარტიტურას) – ერთ დოლურაზე. ი. მეგრელიძე ამ დროს იწერდა ტექსტებს – სიმღერის სიტყვებს და მისამღერებს. მუსიკალური დემიფირირების დროს ნოტებს წერდა ერნსტ თევდორეს ძე ემსგეიმერი. თითოეული სიტყვა და მისამღერი რამდენჯერმე ისინჯებოდა. ასე რომ, ი. მეგრელიძის მტკიცებით, აქ დაბეჭდილი ტექსტები ქართული ენის გურული კილოს თავისებურებათა ასახვის თვალსაზრისით ყველაზე სანდო იყო მანამდე გამოქვეყნებულ გურულ სასიმღერო ტექსტებთან შედარებით. მრავალგზისმა ფონოგრაფიულმა მოსმენამ ტექსტების ყველა სიტყვის ამომწურავი შესაძლებლობა გამოავლინა თითოეული სიტყვის ზუსტი განსაზღვრისათვის.

ი. მეგრელიძე არ იზიარებდა იმ მოსაზრებას, რომ ლინგვისტიკის თვალსაზრისით ფონოგრაფის გამოყენება მიზანშეწონილი არ არის, რადგან მოლაპარაკე ხელოვნურ პირობებშია; ამას გარდა, ფონოგრაფი სუსტად და არაზუსტად გამოსცემს (ახმოვანებს) ბგერებს. ამის საპირისპიროდ ი. მეგრელიძეს ასეთი არგუმენტები მოაქვს: სახალხო მომღერლებისათვის, რომლებიც ათეულობით წლების განმავლობაში გამოდიან სცენაზე, ფონოგრაფის წინაშე სიმღერა არავითარ ხელოვნურს არ შეიცავს; სიმღერის ექსტაზში ისინი სრულებით ვერ გრძნობენ ამ ხელოვნურ გარემოს; მეორეც: როცა ტექსტები ერთდროულად იწერება ფონოგრაფსა და ქალაღზე, მათი მრავალჯერადი შედარების საფუძველზე მკვლევარს შეუძლია სრულიად დარწმუნებული იყოს, რომ ამ გზით დადგენილი ტექსტები უფრო საიმედოა, ვიდრე სხვაგვარად ჩაწერილები.

სსრკ მთავრობამ და, შესაბამისად, საბჭოთა საქართველოს ხელისუფლებამ გასაბჭოების პირველივე წლებში მუსიკა/სიმღერა სკოლებში აუცილებელი სასწავლო კურსის სტატუსით დაამკვიდრა. ასევე, ყველანაირად უწყობდა ხელს ხალხური

სიმღერების შემსრულებელ გუნდებს და ანსამბლებს. ი. მეგრელიძის ცნობით, 1936 წლისათვის საქართველოში თითქმის არ არსებობდა სოფელი, რომელსაც არ ჰყოლოდა ფოლკლორული ანსამბლი ან ხალხური სიმღერების გუნდი (ამასთან დაკავშირებით ცნობები დაცულია გაზ. „ზარია ვოსტოკაში“ (215, (3932), 14/IX, 1936); რეგულარულად ეწყობოდა რესპუბლიკური და რაიონული ოლიმპიადები.

1934 წელს თბილისში ჩატარდა ხალხური ხელოვნების ოლიმპიადა, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ამიერკავკასიის ფედერაციის სამივე რესპუბლიკის წარმომადგენლებმა (სულ 1900 მონაწილემ, 182 ანსამბლმა). ამ ოლიმპიადაზე განსაკუთრებით გამოირჩნენ ხალხური სიმღერების შემსრულებელი გუნდები: **გურიიდან ვარლამ სვიმონიშვილის, არტემ ერქომაიშვილის, და ნიკიფორე ჩავლეიშვილის** ხელმძღვანელობით. მათ უმაღლესი ჯილდოები – ორდენები და ფულადი პრემიები დაიმსახურეს (ამის თაობაზე დანვრილებით იხ. გაზეთი „კომუნისტი“, 1-4 ივლისი, 1934 წ., №№ 125 (3981), 126 (3982), 127 (3983), 128 (3984); ასევე, გაზ. „ზარია ვოსტოკა“, 1-4 ივლისი, 1934 წ.).

რუსული ლიტერატურის ინსტიტუტის (პუშკინის სახლის) არქივში დაცულია საყურადღებო კოლექცია XLVI, საქალაქო I, №1-4; №5; №6.

46-ე კოლექციის 1-6 ნომრები ეთმობა გრ. ჩხიკვაძის მიერ 1933 წელს გურიაში (უპირატესად ოზურგეთის რაიონში) ჩანერილ სასიმღერო ფოლკლორულ ტექსტებს.

• № 1 – შეიცავს ორ ტექსტს, რუსულ ენაზე ნათარგმნ ვერსიას: „ოქტომბრის სიმღერას“ და „ლენინის სიკვდილს“;

• № 2 – „გლეხის სიმღერას“ (რუსული პნკარედებით);

• № 3 – „ჩადრის სანინალმდეგო სიმღერა“ (რუსული პნკარედი); „დაჰკარდასცხე“ (რუსული პნკარედი);

• № 4 – „ძველის ძველი“ (რუსული პნკარედი);

• № 5 – ეთმობა ხალხურ სიმღერას „დაემხო ძველი სამეფო“, ქართულენოვან ტექსტს ახლავს რუსული პნკარედი, გრ. ჩხიკვაძის შენიშვნა-კომენტარებით.

განსაკუთრებით მოცულობითი (52 გვერდი) და ვრცელია 46-ე კოლექციის №6, რომელშიც მოცემულია 1933 წელს ოზურგეთის რაიონში ჩანერილი სიმღერების ტექსტები:

5 სასიმღერო ტექსტი ჩანერილია ქ. ოზურგეთში ვარლამ სიმონიშვილის გუნდის შესრულებით:

• „ცალი მაყრული“; „შავი შაშვი“; „მწვანესა და“;

• „მხედრული“ (უტექსტო);

• „ოქტომბრის სიმღერა“, რომელშიც გაერთიანებულია 5 უსათაურო სასიმღერო ტექსტი: 1. „ლენინ, ოქტომბრის ბელადო“; 2. „მართალა მოკვდა ლენინი“; 3. „შენ იყავი მხნე-გულადი“; 4. „შენით ხარობს წითელი რაზმი“; 5. „კომუნიზმის გამარჯვება“, რომლებიც ჩაუნერია ვ. სიმონიშვილისაგან.

მერიის სოფლსაბჭოს სოფელ თხინვალში გრ. ურუშაძის და იაკობ დოლიძის გუნდის შესრულებით ჩაუნერია 7 სიმღერის ტექსტები:

1. „ნადური“;

2. „ჩარირა“;

3. „მაცრული“;
4. „ალი-ფაშა“;
5. „შვიდი ნოემბრის სიმღერა“;
6. „ლენინის სიკვდილზე“.

სოფელ მერიაში ახალგაზრდების გუნდისაგან ჩაუნერია 2 სიმღერა:

1. „ლენინის ხსოვნას“;
2. „ჩემო ძმაო კოდალაო“.

სოფელ ასკანაში ნიკიფორე ჩავლეიშვილის გუნდის შესრულებით ჩაუნერია ოთხი სიმღერის ტექსტები:

1. „ვალიდა“ (უტექსტო);
2. „ჩადრის სიმღერა“ – აქ გაერთიანებულია 8 უსათაურო ტექსტი:
 - „დღეს ოცნებამ ფრთა გაშალა“;
 - „ნაკადულთან ნათალ ქვაზე“;
 - „ამისრულდა ნატვრა მალე“;
 - „მოახლოვდა და სალამი“;
 - „ოხუნჯობით შევეკითხე“;
 - „გაილიმა მითხრა-ძმაო“;
 - „ერთ ჩადრიანს ველარ ნახავ“;
 - „გაქრა ბეგი, გაყვა მოლა“.

3. „გლეხის სიმღერა“, რომელიც რამდენიმე უსათაურო ვარიანტით არის წარმოდგენილი:

- „ძველათ მიშა ხალხისათვის“;
- „მზე სინათლე სადღა იყო“;
- „მზემ სინათლე წითლად მორთო“;
- „ქარხანა ხომ მუშებს მისცეს“;
- „ვმუშაობ და შრომის დილა“;
- „გაუმარჯოს ჩვენს კომუნას“.

4. „სიმონ დოლოძის ლექსი“, ტექსტი ჩაწერილია ნ. ჩავლეიშვილისაგან.

სოფელ პამპალეთში ძმები სალუქვაძეებისაგან ჩაწერილი აქვს 10 სასიმღერო ტექსტი:

1. „ყარანა“;
2. „ოთხი ნანა“;
3. „მრავალ-ჟამიერ“ (ორი ტექსტი);
4. „მადლობელი“;
5. „ვახტანგური“;
6. „ნანინა“;
7. „ხასანბეგური“;
8. „ძველი მაცრული“;
9. „ჩვენ მშვიდობა“.

სოფელ ზვანში დიმიტრი პატარავას ოჯახში ჩაწერა 10 ტექსტი:

1. „ზარი“ (უტექსტო);
2. „ბაბილოდის ხსოვნას“;
3. „ხელი ჭიქას“;
4. „იასამანი“;
5. „ძველი აბადელია“;
6. „სამ კაცა“;
7. „ხელოვნება“;
8. „იარაღის შეჯიბრი“;
9. „ტრაბახობა“;
10. „ბავშვის ნანინა“.

სოფელ ოქროს ქედში (ასკანის სოფლსაბჭო) ნიკიფორე ჩავლეიშვილის ოჯახში ჩანერილია 2 სიმღერა:

1. „სიყვარულის ჯავრი“;
2. „მარტო ვზივარ მონყენილი“.

სოფელ მთის პირში ნიკიფორე ჩავლეიშვილის გუნდის შესრულებით ჩაუნერია ოთხი სასიმღერო ტექსტი:

1. „მე რუსთველი“;
2. „პატარა საყვარელო“;
3. „შვიდკაცა“;
4. „ძველი მაცრული“.

ქალაქ ბათუმში არტემ ერქომაიშვილის გუნდის შესრულებით ჩაუნერია 11 სასიმღერო ტექსტი:

1. „იარამაშა“ (ტექსტი არ ჩანს);
2. „ხაბარდიანო“;
3. „დავკარგეთ სამი მომღებნი“;
4. „ელესა“ „(ტექსტი თავისუფალი)“;
5. „აჭარული მაცრული“ (უტექსტო);
6. „გურული მაცრული (შემთხვევითი ტექსტით)“;
7. „ნამოკრული“ (უტექსტო);
8. „ალი ფაშა“;
9. „გაყოფილი ხელხვაი“ (უტექსტო);
10. „მწვანესა და უქუდოსა“;
11. „დაჰკარ, დაჰკარ“.

აქვე წარმოდგენილია 1930 წელს ლენინგრადში ერქომაიშვილის გუნდის მიერ შესრულებული სიმღერების ტექსტები:

1. „ხელხვაი“;
2. „ინდი-მინდი“;
3. „ხასანგებურა“;
4. „მასპინძელსა“;

5. „ჩვენ მშვიდობა“. ჩანანერს ახლავს გრ. ჩხიკვაძის შენიშვნა: სხვა სიმღერებს არა აქვთ ტექსტები ან იმღერებენ თავისუფალ, შემთხვევით ტექსტებზე, ამიტომ ისინი ვერ იხსენებენ, რა ტექსტებზე მღეროდნენ ამ სიმღერებსო.

პუშკინის სახლში დაცულია, ასევე, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ანთროპოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ფოლკლორული სექციის არქივი.

კოლექცია XLVI, საქალაქი I № 7-11 „Тексты к песням, записанным в Мтиулетии (Восточная Грузия-горцы) Гр. 3. Чхиквадзе, 1934 г.“

46-ე კოლექციის VII – XI ნომრებში შეტანილია გრ. ჩხიკვაძის მიერ 1934 წელს აგვისტო-სექტემბერში მთიულეთში ჩანერილი ხალხური სიმღერების ტექსტები, 5 სამოსწავლო ფორმატის რვეულში, 100 გვერდზე. თითოეული რვეულის გარეკანზე გაკეთებულია წარწერები რუსულ და ქართულ ენებზე „Тексты к мтиульским песням Гр. Чхиквадзе“; („მთიულეთში შეგროვილი მასალა გრ. ჩხიკვაძის მიერ“). ქართულ ენაზევე მითითებულია რვეულის რიგითობა და წელი (1934).

პირველი რვეული მოიცავს აღნიშნული კოლექციის 1-20 გვერდებს (პაგინაცია ავტორისაა). აქ შეტანილია ხალხური სიმღერის შემდეგი ოცი ტექსტი:

1934 წელს, 18-19 აგვისტოს სოფელ დუმაცხოში ჩანერილი 15 სიმღერის ტექსტი:

1. „ფშაური“ ხვედრ(ი)ა აფციაურის ლექსი;
2. „ფერხისა“ (ფერხისული);
3. „ჯორის (ჯვარის) წინასა“ ორი ვარიანტი. ერთი ვარიანტი გუნდური, მეორე – „ჩონგურზე დასამღერი“. პირველის მთქმელი 35 წლის სოსო პაპისძე აფციაურია, მეორისა – 32 წლის ბერთია თედოს ძე აფციაური;
4. უსათაურო: „...დილის მზე ამომავალ“;
5. უსათაურო: „... გაზაფხულის პირებზე“, მთქმელები ნინია და პავლე აფციაურები;

6. „კაფიობა“;
7. „კაფიობა“ (ნინია აფციაურისა და ტ. ნიკლაურის გაშაირება);
8. უსათაურო; „საკაფიო ლექსი“, მთქმელი ნ. აფციაური;
9. უსათაურო: „სვიმანას ერთი ყოჩი ჰყავს“;
10. უსათაურო: „სვიმონა ჭრის იალასა“ (ბალახის დასახელება);
11. უსათაურო: „დიდებათ გიორგაი ვარ“, მთქმელი ტ. ნიკლაური;
12. უსათაურო: „ჩამოცხა დუმაცხოშია“;
13. უსათაურო: „ბახანში შავიყარენით“, მთქმელი ტ. ნიკლაური;
14. უსათაურო: „ავთანდილ გადინადირა“, მთქმელი ნ. აფციაური;
15. უსათაურო: „გენაცვალე მასკვლავებო“ („ჩონგურზე სამღერი“), მთქმელი პავლე აფციაური;

21 აგვისტოს ასევე სოფელ დუმაცხოში ჩანერილი შემდეგი ტექსტები:

16. „სიზმრისა“, მთქმელი ლ. აფციაური;
17. უსათაურო: „დამპატიყეს ჭანჭურეთში“, მთქმელი ლ. აფციაური;
18. უსათაურო: „შიომ სთქვაო“, მთქმელი სოსო აფციაური;
19. უსათაურო (უნომერაციო): „ხარი გამიხდა ავადა“, მთქმელი სოსო აფციაური.

ტექსტების ჩაწერის პროცესი კომპლექსურია: ჯერ ისმინებოდა სიმღერა და ინერებოდა ფონოგრაფზე, შემდეგ ინერებოდა სიმღერის სიტყვიერი ტექსტი კონკრეტული მთქმელისაგან. ამას ადასტურებს გრ. ჩხიკვაძის მიერ ცალკეულ ტექსტებზე დართული შენიშვნა-კომენტარები. მაგალითად, სიმღერის „ფშაური ხვედრ(ი)ა აფციაურის ლექსი“ ტექსტზე დართულ შენიშვნებში დაფიქსირებულია სიტყვიერი განსხვავებები საკუთრივ მღერითა და სიტყვით თქმულს შორის. სიმღერის დროს გუნდი მღერის „ხმალზე გაიკრავს ხელსაო“, მთქმელმა კი ეს სტრიქონი ასე ჩააწერინა: „ხმალზე დაისვავს ხელსაო“.

რვეული II შეიცავს 21-40 გვერდებს. ჩაწერილია 21 სიმღერის ტექსტები და ცნობები მთიულებისა და ხევსურების ურთიერთობებისა და მელექსეობა-მომღერლობის ტრადიციების შესახებ. ტექსტების ნუმერაცია გრძელდება და აქაც დართული აქვს გრ. ჩხიკვაძის შენიშვნა-კომენტარები. ტექსტები ჩაწერილია ს. დუმაცხოში 1934 წ. 21/VIII, ნუმერაცია ისევ მე-19-დან იწყება;

20. უსათაურო: „ნამააქცივეს მამალი“;
21. უსათაურო: „მგელმა თქო: მთაზე მეცხვარეს“;
22. „ჯვარი წინასა“;
23. „ლომისა“, ეს ტექსტები ჩაწერილია იოსებ აფციაურისაგან;

აქ მთავრდება ს. დუმაცხოს ფოლკლორული ტექსტების ჩაწერები. მათ დართული აქვს მთიულური ჩონგურის აღწერილობა; სამი სიმღერის („სათამაშო“, „დილის მზე ამომავალი“, „შიომ სთქვაო“) სანოტო ნიშნები; „დუმაცხოსა“ და „ჩოხის“ ხალხური ეტიმოლოგიები; ცნობები მომღერალთა გუნდის წევრების შესახებ. ამას მოჰყვება სოფელ ქვეშეთში 24-26 აგვისტოს ჩაწერილი შემდეგი ტექსტები:

24. უსათაურო: „არაგვის პირას ომია“;
25. „ლომისა“;
26. უსათაურო: „რეზოიმა უთხრა ბეგასა“;
27. უსათაურო: „არ გვინდა ფშავის წყალზედა“;
28. უსათაურო: „გადმოგიხედის ჯიჯეთო“;
29. უსათაურო: „ქალი ვარ გასათხოვარი“. ეს ტექსტები ჩაწერილია სოფელ ნადიბანთკარელი 75 წლის ივანე ნადიბაიძისაგან.

30. უსათაურო: „კახეთის მოურავია“, მთქმელი 80 წლის ზაქარია წყარუაშვილი;
31. უსათაურო: „შატილს მავიდა მაცნედა“;
32. უსათაურო: „ჯარში ლეკმა დაიკვება“, ეს ტექსტი ჩაწერია ს. ლეგაისხველს 21 წლის დიმიტრი ქარჩაიძისაგან, რომელსაც ჯარისკაცებისაგან გაუგონია და სანოტო ნიშნებით დაუფიქსირებია სასიმღეო კილოც.

აქვე დართულია ცნობები „მღვდლის ლექსზე“, თუმცა თავად ლექსის ტექსტი ჩაწერილი არ არის.

33. „სუფრული“;
34. „ჯვარის წინასა“;
35. „ნამგლური“;
36. „ლესვისა“;

37. „უგნური“;

38. „მთიულური-ნოტიური (სმური-სმისა) ახლავს განმარტება: „ნოტიური“ – „ნოტიო“-დან. აქვე უსათაურო ტექსტი „ნათლიდედა გამობრძანდა“.;

39. „ფშაური“;

40. „ჩაუხდეთ“;

41. „ურმული“.

32-40 ნომრით წარმოდგენილი ტექსტები ჩანერილია 1934 წლის 25 აგვისტოს სოფელ ქიმბარიანში.

III. მესამე რვეული, რომელიც წინა ორის გაგრძელებას წარმოადგენს, შეიცავს 19 ტექსტს, გრ. ჩხიკვაძის შენიშვნა-კომენტარებს, სონდას ხეობის აღწერა-დახასიათებას (შიო-ვასილის ძე გოგიშვილის მოთხრობას), ცალკეული სასიმღერო კილოების სანოტო ჩანაწერებს. ტექსტებია:

42. „ფშაური ნანლობა“;

43. „ურმული (მთიულური)“;

44. „ლომისა“;

45. „ჩაქუჩი-ნამგლით“;

46. „თამრო“;

47. „ჯორის წინასა“, მთქმელი გიგოლა წამალაიძე;

48. „ფერხისა“;

49. „ჭონა“;

50. უსათაურო: „ყაზბეგის მთები დაუთოვია“;

51. „სალდათში გამოთქმული“, მთქმელი დეკანოზი იოსებ ბენიაძე;

52. უსათაურო: „გლეხის ბედმა დაიყვირა“;

53. უსათაურო: „შიომ თქვა ავი დარია“;

54. უსათაურო: „მე ვინლა გამომალექსა“;

55. უსათაურო: „გიორგი იპრიკაანთი“;

56. უსათაურო: „ხორხში მზადდება ქორნილი“;

57. უსათაურო: „არაფერი არ მაჯავრებს“.

IV. მეოთხე რვეულში წარმოდგენილია 8 სასიმღერო ტექსტი, 6 პროზაული, ძირითადად, გადმოცემები:

58. უსათაურო: „სონდის პოვეტი ამბობდა“;

59. უსათაურო: „ვინც უწინ კაცი არ ვარგა“;

60. უსათაურო: „რატო არა ჭამ ლებილავ“;

61. უსათაურო: „ქსნის ერისთავი უბარებს“;

62. უსათაურო: „ქართლი შაიპყრო ოსმალომ“;

63. უსათაურო: „ფილიპემ და ლიპარიტმა“;

64. უსათაურო: „ლხინო ლხინ გადმოგიგზავნის“;

65. უსათაურო: „შენი რა მმართვეს ყეინო“.

ნუმერაციის გარეშე ჩანერილია შემდეგი ტექსტები: „ჩიტაურების წარსული“, „გიორგი მეფის ამბავი“, გადმოცემები მეფე ერეკლეზე (ლექსნარევი პროზაული

ტექსტები), გადმოცემა სამების ეკლესიაზე, „სისხლის ტბა“ (გადმოცემა წმინდა გიორგის მონასტერზე).

V რვეული (წინას გაგრძელება) მოიცავს თორმეტ ტექსტს, რომლებიც ჩანერილია მლეთის სოფლის საბჭოს სოფელ არახვეთში 1934 წლის 7 სექტემბერს.

66. „თუშური“;
67. უსათაურო: „აი, შე თეთრო ირემო“;
68. „ლომისა“;
69. „ფშაური“;
70. „ნოტიური“;
71. „ფერხისული“;
72. „ჩაუხტეთ“;
73. „ნამგლური“;
74. „ფშაური“; ამ სათაურის ქვეშ გაერთიანებულია კაფიას ჟანრის 7 ტექსტი:
 - „გუდამაყრელი ჩიოდა“;
 - „არდოტით მოდის ქუთალა“;
 - „მეცხორის დედას დავნატრი“;
 - „საიდან მოხვალთ ფშავლებო“;
 - „ჩამოსხდებიან ყორნები“;
 - „შენი ბრალია ივანე“;
 - „თუში ვარ ტანად დაბალი“.
75. „მოხევის ქალო თინაო“; „არ მაიშალე მაიკო“; „ჩვენ მთიულებს გვეძახიან“; „კარკუთში წამაიყვანეს“; „ლექსი აკა დეკანოზზე“.

ხალხური მელოდიებისადმი ინტერესის თეორიული (იდეოლოგიური) საფუძველია კ. ბიუხერის „მუშაობა და რიტმი“ (მოსკოვი, 1923) (К. Бюхер, Работа и ритм, русск. перевод. изд. „Новая Москва“, 1923), კერძოდ, აზრი იმის თაობაზე, რომ სამუშაო, მუსიკა და პოეზია განუყოფელი ცნებები იყო განვითარების დაბალ საფეხურზე. მეცნიერი არ იზიარებდა იმ მოსაზრებას, რომ სიმღერის რიტმს მუშაობა განსაზღვრავს.

კ. ბიუხერის ეს ნაშრომი უაღრესად პოპულარული ყოფილა XX ს-ის 30-იანი წლების საზოგადოებრივ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სივრცეში. ამ ფაქტს ადასტურებს, თუნდაც, პროფესორ იოსებ მეგრელიძის მიერ ვახტანგ კოტეტიშვილისადმი 1931 წლის 18 დეკემბერს ლენინგრადიდან გაგზავნილი წერილი. ი. მეგრელიძე ვ. კოტეტიშვილს ატყობინებს, რომ შეუძენია კ. ბიუხერის აღნიშნული წიგნის 4 ცალი და ერთს უგზავნის მას¹.

ცალკე მსჯელობაა გაშლილი ქართული ხალხური სიმღერების მისამღერებზე. გატარებულია აზრი იმის თაობაზე, რომ მისამღერები ნაკლებადაა შესწავლილი. მათი ახსნა და გაგება შესაძლებლადაა მიჩნეული მხოლოდ ენის შესახებ ნ. მარის სწავლების საფუძველზე (новое учение о языке) და მის მიერვე გამომუშავებული სემანტიკური კონებით, პალეონტოლოგიური ანალიზის მეთოდის გამოყენებით. აქ განსაკუთრებით საინტერესო მოვლენად მიჩნეულია გლოტოგონიური პროცესის

¹ იხ. ვახტანგ კოტეტიშვილი, წერილები. თბილისი, 2016, გვ. 544.

მთლიანობა, ენისა და აზროვნების ერთიანობა განვითარების ყველა სტადიაზე, სადაც გადმონაშთური დეტალების პრობლემა საერთოდ აზროვნების პრობლემას ემყარება¹.

ი. მეგრელიძისათვის მნიშვნელოვანია აზრი იმის შესახებ, რომ ფოლკლორში და, კერძოდ, მუსიკალურ ფოლკლორში შემონახულია ისეთი ფორმები, რომლებიც ხშირად არ იძებნება ცოცხალ სასაუბრო (საურთიერთო) მეტყველებაში. ხალხური მუსიკა ამ თვალსაზრისით უფრო კონსერვატიული აღმოჩნდა, ვიდრე ენა. მან მისამღერების სახით შეინარჩუნა ენაში დიდი ხნის წინ გამქრალი ბგერები და სიტყვები.

გურული სიმღერების ენა ადგილ-ადგილ განსხვავდება საერთოდ გურული მეტყველებისაგან. მათში ისეთი ბგერები ისმის, რომლებიც არ იცის სასაუბრო მეტყველებაში.

წარმოდგენილი სიმღერების საფუძველზე უპრიანი იქნებოდა საუბარი გურული მეტყველების თავისებურებებზე ქართულ სალიტერატურო ენასთან მიმართებაში, მაგრამ ამგვარი კვლევის სპეციფიკურობის გათვალისწინებით მეცნიერი თავს იკავებს.

სიმღერის თარგმანები, ი. მეგრელიძის აზრით, სიმღერების ტექსტების გაგებას უწყობს ხელს. იგი დაწვრილებით ჩერდება მისამღერებზე, რადგან, მისი აზრით, მათ სწორ (მართებულ) გააზრებაზე ბევრად არის დამოკიდებული თავად სიმღერების სწორი გაგება და მათი ისტორიის შესწავლა.

ი. მეგრელიძე, აქედან გამომდინარე, თავისი ნაშრომის მთავარ მიზანს ხედავდა მისამღერების დაჯგუფება-განმარტებებში. იგი ითვალისწინებდა, რომ მისი ცალკეული განმარტება და მისამღერების ზოგად მნიშვნელობებზე მითითებები, კონკრეტული გააზრებების სიმწირე, შესაძლოა, საკამათოც ყოფილიყო, მაგრამ ისინი სიახლეს წარმოადგენდა და დაეხმარებოდა მომავალ მკვლევარებს. ამ ამოცანებიდან გამომდინარე, ი. მეგრელიძემ, შეძლებისდაგვარად, ვრცლად იკვლია მისამღერები და ნაშრომს ნოტებიც დაურთო.

ხელნაწერი კრებული ი. მეგრელიძეს გამოსაცემად წარუდგენია 1936 წლის 10 დეკემბერს. კრებულს ახლავს სავარაუდო რედაქტორისადმი ი. მეგრელიძის მიმართვა, რომელშიც იუწყება, რომ ნაშრომი წარდგენილია შავი პირის ფორმატში. გამოთქმულია მზაობა, რომ საბოლოო სტილისტური და სარედაქციო შესწორებები და ცვლილებები გადატანილი იქნება ხელნაწერის საბოლოო ვარიანტში; ცხადია, დასაბეჭდად წარდგენილი იქნება ეს შავი პირი. ამასთან, დაემატება ნაშრომში მოხსენებულ პირთა საძიებელი. ყველაფერი ეხება სანოტო ტექსტებსაც (იხ. ხელნაწერი, გვ. 4).

ხელნაწერის მეცნიერული ღირებულების თანამედროვეთა მიერ გააზრების ნათელსაყოფად დიდი მნიშვნელობა აქვს მისი რედაქტორის, პროფესორ ბაშინჯაგიანის წინასიტყვაობას, რომელიც 1936 წლის 19 დეკემბრით არის დათარიღებული. ი. მეგრელიძის მიერ წინასიტყვაობად გამიზნული ეს რეცენზია ერთგვარად მშრალი და ტრაფარეტულია, აშკარად ატყვია დროის სულისკვეთება და იმის

¹ აქ ი. მეგრელიძე ემყარება ნაშრომს: Е. Гиппиус, Проблема музыкального фольклора. Москва: „Советская музыка“, 1933.

სრული საფუძველი, რომ ამ კრებულის გამოუცემლობის ერთი მიზეზი სწორედ ამ რეცენზიაში იკვეთება. აი, რას წერდა ბაშინჯაგიაძე: „მასალას არ ვიცნობ, ამიტომ არ შეგვიძლია გადაჭრით თქმა, სათანადო სიღრმით შექდება თუ არა ავტორის მიერ. რაც შეეხება ამხ. მეგრელიძის მიერ მოცემულ ანალიზს, საწყის დებულებებთან მიმართებით სწორი გვეჩვენება, ხოლო გაკეთებულ დასკვნებთან მიმართებით – დასაშვებად და უდავო ინტერესის შემცველად, თუმცა ხშირად ვარაუდების ან ფიქრის ფარგლებში“ (იხ. ხელნაწერი, გვ. 5).

ვრცლად არის მოთხრობილი ავქსენტი მეგრელიძის მეჩონგურეთა ანსამბლის ამბები (მის მიერ მომხდარი გადატრიალება: მელოდიას ადრე ერთი, ორი ან სამი მეჩონგურე თუ ასრულებდა, მან კი ანსამბლში 40 მეჩონგურე გააერთიანა).

ა. მეგრელიძის ანსამბლმა 1934 წლის ოლიმპიადაზე დაიმსახურა ორდენი და პირველი კატეგორიის ფულადი ჯილდო.

ამ ხელნაწერ კრებულში ი. მეგრელიძეს შეტანილი აქვს საკუთარი ფოლკლორული მასალები, რომლებიც 1932 წელს გურიაში მოიპოვა. ალბათ, ეს უფრო მუსიკალურ ფოლკლორზე უნდა ითქვას, თორემ საერთოდ ფოლკლორულ მასალას ადრეც ეძიებდა და იწერდა გურიაში. ამას, სხვათა შორის, ცხადყოფს ვ. კოტეტიშვილისადმი 1931 წ. 18/XII მიწერილი ი. მეგრელიძის წერილი, რომელშიც იგი, სხვა საკითხებთან ერთად, შენიშნავს: „სიამოვნებით ვიგონებ თქვენს ზალაში ჩემს ჯდომას და მუშაობას, რომელსაც 1930 წ. ზამთარს ვანარმოებდი“. თავად სამუშაოს შესახებ კი ამბობდა: „ჩემს აქაურ მასალებს (თქვენთან ნამყოფ დიდ რვეულებს) ნ. მარი ეცნობა: ვესაუბრები ხშირად თქვენი მაქაური მუშაობის შესახებ და დიდათ სიამოვნებს“... „თქვენთან არსებული ჩემი შეგროვილი მასალები, იმედი მაქვს არ დაიფანტება, დაცული იქნება და გამოცემის დროს გაცნობებთ ყოველივეს“ (კოტეტიშვილი 2016: 544).

ი. მეგრელიძის მიერ მოპოვებული და ნ. მარისთვის წარდგენილი მასალა („დიდი რვეულები“) პეტერბურგის რუსული ლიტერატურის ინსტიტუტში არ იძებნება, გარდა გამოსაცემად გამზადებული „გურული სიმღერების“ კრებულისა.

ისე კი ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს იმ ფაქტის გახსენება, რომ ი. მეგრელიძე პეტერბურგში 1931 წლის 17 ნოემბერს ჩავიდა და, როგორც „ენისა და აზროვნების“ (ყოფილი იაფეტური) ინსტიტუტის ასპირანტი, სწორედ პუშკინის სახლში – „ახალი რუსული ლიტერატურის ინსტიტუტში“ ცხოვრობდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ განგების ნებით სწორედ აქ მოხვდა მისი ხელნაწერი, რომელიც მანამდე სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ეთნოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში ინახებოდა. სავარაუდოდ, პეტერბურგშივე უნდა იყოს დაცული XX საუკუნის 20-30-იან წლებში შეკრებილი ფოლკლორული მასალა, რომელთა მოძიება უპრიანია ნ. მარის სახელთან დაკავშირებულ არქივებში, რადგან ამ პერიოდის საენათმეცნიერო და ფოლკლორული მეცნიერული აზრის საჭეთმპყრობელი სწორედ ნ. მარი იყო არა მარტო პეტერბურგში, არამედ საქართველოშიც. ამას ადასტურებს ი. მეგრელიძის მითითებული წერილიც, ისევე როგორც ვ. კოტეტიშვილის წერილი „ღრმად პატივცემულ აკადემიკოს ნიკო მარს“, რომელიც ფოლკლორის სფეროში მიმდინარე კვლევებისა და გეგმების თავისებურ მოხსენებით ბარათს ჩამოჰკავს (კოტეტიშვილი 2016: 545).

გურული სიმღერები ი. მეგრელიძემ ჩაინერა: დ. კვაჭანტირაძისა და მისი მეგობრებისაგან (ვ. ჩიგოგიძე, გ. გოგიბერიძე, ს. ჟღენტი, 28 ივლისი, 1932); შატუა, არიმა ჯიბლაძეებისა და გალაკტიონ კალანდაძისგან (1932 წლის 1-ლი სექტემბერი); სოფელ ჭაჭეთის მკვიდრთაგან (შალვა, ვალერიან, გერმანე დონაძეების, გრ. ზამბახიძის, გ. დოლიძის, ს. სვანიშვილისაგან; 1932 წლის 3 აგვისტო). ეს მასალები რუსული თარგმანებით ი. მეგრელიძემ გამოაქვეყნა კრებულში “Советский фольклёр”, Вып. I, стр. 180-187.

• **ი. მეგრელიძის ნაშრომის „გურული სიმღერების“ ხელნაწერი (შავი პირი) აღწერილობა:** ხელნაწერი მოიცავს 180 გვერდს. მისი არქიტექტონიკა ითვალისწინებს ნაშრომის გამოცემის მიზნების გადმოცემას, ფოლკლორული ტრადიციის არეალის (გურიის) აღწერა-დახასიათებას, ვრცელ განხილვებს, ერთი მხრივ, გურული სიმღერების თავისებურებების, მეორე მხრივ, გურული მისამღერების სპეციფიკისა; ვრცელ ცნობებს გურული სიმღერების შეკრების, ჩანერისა და მათი შემსრულებლების შესახებ; ამას მოჰყვება 20 გურული სიმღერის ტექსტი, ცნობები თითოეულის შესახებ და თარგმანები რუსულ ენაზე. შესწავლილია შემდეგი სიმღერები და წარმოდგენილია მათი ტექსტები:

1. „ლენინ“: სიმღერის ის ვარიანტი, რომელიც გამოსცა გრ. ჩხიკვაძემ კრებულში „საბჭოთა ფოლკლორი“ (რუსულ ენაზე), № 2-3, გვ. 95-96 და რომელიც ჩანერილი იყო ქ. ოზურგეთში, სოფ. კახურსა და სოფ. ზვანში;

2. „მე რუსთველი“;

3. „ალი-ფაშა“, ი. მეგრელიძის ჩანერილი;

4. „ხასანბეგურა“, ი. მეგრელიძის მიერ 1935 წლის 13 აგვისტოს მოსკოვში უ. შევარდნაძისაგან ჩანერილი ვარიანტი; ამასთან შეჯერებულია სხვა ვარიანტებთან;

5. „ვახტანგური“. მისი მელოდია ი. მეგრელიძის მტკიცებით განსხვავდება გურიაში იმჟამად გავრცელებული „ვახტანგურის“ მელოდიისაგან (უფრო ჩქარი და სხვაგვარი). ამიტომ მას „ძველ ვახტანგურს“ უწოდებს. სიმღერის ტექსტის წყაროდ დასახელებულია გრანფირფიტა (364 nr-735B) ნ. პაჭკორიას გუნდის შესრულებით;

6. „იერიში“ – რომლის ტექსტი ძალიან ჰგავს გურიაში გავრცელებული სიმღერის „მხედრულის“ ტექსტს. ეს სიმღერა გურიაში კარგად არის ცნობილი და ივ. მეგრელიძის მითითებით წიგნური წარმოშობისაა. მის ხელნაწერში წარმოდგენილი სიმღერის ტექსტი კი ს. გუგუნავას პოპულარული პოემის „თამარიანის“ ტექსტის ფრაგმენტის გახალხურებული ვერსიაა.

7. „მგზავრული“ ძალიან გავრცელებული სიმღერის ტექსტი. ეს „გრძელი მგზავრულის“ ტექსტია. გურიაში ცნობილი „მოკლე მგზავრულისაგან“ განსხვავებულია, რომელიც სოფლებში შემოქმედდა და აკეთში იყო ჩანერილი და თავის დროზე ზ. ფალიაშვილის მიერ იყო გამოქვეყნებული. ერთი ვარიანტი „მოკლე მხედრულისა“ ვ. კოტეტიშვილის „ხალხურ პოეზიაშიც“ (1934 წ, გვ. 176-177) არის შეტანილი. ტექსტი საკუთრივი გაგებით ამ სიმღერას არა აქვს. იმღერება მხოლოდ მისამღერები.

№ 6 და №7 სიმღერების ტექსტები ერთმანეთის მსგავსია, ოღონდ №7-ისა ძალიან სუსტად ისმის.

8. „მივალ გურიაში“: ეს სიმღერა იმდენად გავრცელებულია, რომ იმღერება აჭარაში, იმერეთსა და სამეგრელოში, თვით თბილისშიც. ი. მეგრელიძის ხელნაწერში

შეტანილია ამ სიმღერის სენაკური ვარიანტი, ასევე ქალ-ვაჟიანის ტიპის ი. მეგრელიდის მიერ მოპოვებული ვარიანტის ტექსტი.

9. „მაყრული“: ი. მეგრელიდის მიერ წარმოდგენილი ტექსტი ძალიან ახლოსაა მეგრული „კუჩხა-ბედინერასთან“ („მეგრულ მაყრულთან“), თუმცა ი. მეგრელიდის მიერ ყურადღება იმ გარემოებაზეა გამახვილებული, რომ ამ სიმღერის ტექსტი შერეულია: პირველი ხმა ერთ ტექსტს მღერის, მეორე ხმა სხვას ასრულებს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ი. მეგრელიდის მიერ თითოეულ სიმღერაზე დართული კომენტარები, ეტიმოლოგიური ექსკურსები, აღწერა-დახასიათებები იმის გათვალისწინების შესაძლებლობასაც იძლევა, რა იყო ჩანერილი თავის დროზე ფონოგრაფით ცვილის დოლურებზე და რამ მოაღწია ჩვენამდე.

10. შავი შაში: გურულების ყველაზე საყვარელი სიმღერა. იგი ცნობილია „მონადირის სიმღერის“ სახელწოდებითაც. ი. მეგრელიძე მიმოიხილავს ამ სიმღერის ვარიანტებს, საკუთარს ადარებს, მაგალითად, ფ. ქორიძის მიერ 1900 წელს თბილისში გამოცემულ კახურ სიმღერას „შაში, კაკაბი“ და სხვ.

11. „ძველი აბადელი“. გურიაში განსაკუთრებული სიმღერა, თავისი სახესხვაობებით: „ძველი“, „ახალი“, „გრძელი“, „მოკლე“. ხშირად სიმღერას საერთოდ არა აქვს ტექსტი. ი. მეგრელიდის ხედვით ესაა „მგზავრული“. „აბადელის“ რაჭასა და იმერეთშიც ასრულებენ, თუმცა გურულებისაგან განსხვავებით.

12. „ვადილა“ – საცეკვაო სიმღერა. სოფ. აკეთში ჩანერილი და ზ. ფალიაშვილის მიერ გამოცემულ ვარიანტს ჰქვია „ვადილა საცეკვაო“, თუმცა მას უფრო კახური უნდა ერქვას და არა გურული, რადგან ტექსტის ენა არაა გურული კილოსი. „ვადილა“ მთელ საქართველოში გავრცელებული მისამღერია.

13. „ჩოხატაურა“. სიმღერის სახელწოდება უფრო სადაურობაზე (წარმომავლობაზე) მიუთითებს. მისი მელოდია მთელ გურიაშია ცნობილი, რაც იმას ცხადყოფს, რომ გავრცელებული მელოდია დაედო ახალ, კონკრეტულ ტექსტს საფუძვლად. სიმღერის ტექსტი კი საკმაოდ ვრცელია, მოიცავს ოთხ სტროფს.

14. „ლატარია“ – ეს სიმღერა „სამაგიდო ლატარიას“ სახელწოდებითაც იყო ცნობილი. ი. მეგრელიდის ცნობით, იგი შექმნა სამოელ ჩავლეიშვილმა და ასახავს გურიაში გავრცელებულ აზრს ლატარიაში მოგებულ ნივთებისადმი დამოკიდებულების შესახებ (რაიმე განსაკუთრებულ ფასეულობას რომ არ წარმოადგენს). სიმღერის ტექსტი კი უფრო სატრფიალო ლირიკის ნიმუშია.

15. „ხელხვავი“ – ი. მეგრელიდის ხელნაწერ კრებულში წარმოდგენილია ამ პოპულარული ხალხური სიმღერის ოთხი ვარიანტი. ი. მეგრელიდის ცნობით, სიმღერა ნაყო-ფიერების ღვთაებისადმი აღვლენილი ვედრებაა ბარაქიანი მოსავლის მოვლინებისათვის და წარმართობის დროის გადმონაშთია.

ეს სიმღერები ი. მეგრელიძეს გურიაში (ჭაჭუთი) და-ძმა ერმილე და თამარა კალანდაძეებისაგან, ძმები იაკობ და პავლე გოგიბერიძეებისაგან, სანდრო თავართქილაძისაგან ჩაუწერია 1932 წელს.

16. „მრავალმუამიერ“ – სუფრული სიმღერა, საკმაოდ გავრცელებული მთელ საქართველოში. ი. მეგრელიძე ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ საქართველოში უფრო გავრცელებულია საეკლესიო და კახური მრავალმუამიერები, გურული „მრავალმუამიერი“ კი მოკლე სიმღერაა.

17. „ჩვენ მშვიდობა“ – სუფრული სიმღერა; სასულიერო სიმღერის ნაირსახეობა, მოკლე ტექსტით.

18. „მადლობელი“ – სუფრული სიმღერა, სრულდება „მრავალჟამიერის“ შემდეგ, როგორც შესმული სადღეგრძელოს სამადლობელი.

19. „ალილო“ – აღწერილია საახალწლო ალილოს წეს-ჩვევა, გამოთქმულია სიმღერის წარმართული წარმომავლობის ვარაუდი. საინტერესო ცობებია „ცისკრის ალილოს“ შესახებ.

20. „აგიდელა“ – ერთხმიანი სიმღერა, რთველის დროს სრულდება. ი. მეგრელიძე ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ სიმღერას ჩაურთავენ სხვადასხვა ტექსტებს, მათ შორის პორნოგრაფიულს. მისი ცნობით, სოფლებში მენიეთი, ჭაჭიეთი, ბასილეთი, ნანილობრივ ასკანაში სიმღერის შესრულების დროს მის თვალწინ ახდენდნენ იმპროვიზირებას – სიმღერის ტექსტში ჩაურთავდნენ საუკეთესო ვენახის პატრონი გლეხის სახელს.

ი. მეგრელიძევილის ნაშრომის ხელნაწერის 136-145 გვერდებზე ცალკეა წარმოდგენილი ზემოთ მითითებული ხალხური სიმღერების ტექსტები, რაც მოცემულ შემთხვევაში, სიტყვიერი ფოლკლორის თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ ფასეულობას წარმოადგენს.

146-160 გვერდებზე იგივე ტექსტები რუსულენოვანი სიტყვასიტყვითი შესატყვისობების განმეორებით არის შეტანილი.

პრაქტიკული სარგებლობის ხელშეწყობის მიზნით ნაშრომს დართული აქვს „შემოკლებების ნუსხა“, რაც უმთავრესად ეხება გამოყენებული წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის ჩამონათვალს.

რუსეთის არქივებში უხვად არის დაცული ქართული ფოლკლორული ნიმუშები, რომელთა მოძიება და შესწავლა მომავლის საქმეა.

Rusudan Cholokashvili, Temur Jagodnishvili
(Georgia, Tbilisi)

Georgian Oral Tradition Samples from St. Petersburg

Summary

Key words: Georgian folk songs, Pushkin's House, Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature, I. Megreldze, Gr.Chkhikvadze.

In 2018 Folklore Department of Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature has found and purchased Georgian folklore samples in the archive department of the Petersburg Institute of Russian Literature (Pushkin's House). These are the texts of folk songs recorded by I. Megreldze and Gr.Chkhikvadze in the 30s of the 20th century. This material is kept in the folklore archive of the Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature. The paper provides a complete list of Georgian folkloric texts obtained in Pushkin's House, with an overview and relevant information.